

19.1.2012 VÄLIRAPORTTI 1.9.–31.12.2011

HANKEPÄÄTÖKSEN SAAJA:	VÄSTERBOTTENIN MUSEO
DIAARINUMERO:	304-201000913
YHTEYSHENKILÖ:	JANS HEINERUDD
PARTNERI:	MUSEOVIRASTO
YHTEYSHENKILÖ:	HELENA TASKINEN
HANKKEEN NIMI:	SKOGENS KULTURARV I KVARKENREGIONEN 2 (SKAIK2)

1. Hankkeen tausta

Idea metsiin ja arkeologiseen kulttuuriperintöön liittyvästä pohjoismaisesta projektista syntyi keväällä 2007, jolloin Västerbottenin museo Uumajasta otti yhteyttä Museovirastoon ja ehdotti yhteistä hanketta. Kevään 2007 yhteistyöpalaverissa todettiin, että Pohjanmaan ja Västerbottenin pitkä yhteinen historia, ympäristöolosuhteet, metsien arkeologinen kulttuuriperintö sekä lisääntynyt tehometsätalous tarjoavat mielenkiintoisen ja haastavan perustan yhteiselle projektille. Projektin tärkeimpänä tavoitteena on vähentää metsätalouden aiheuttamia muinaisjäänösvahinkoja laaja-alaisella yhteistyöllä, koulutuksella, tiedotuksella ja uudenlaisia menetelmiä kehittämällä. Päämäärä on kunnianhimoinen ja sen saavuttamiseksi on tärkeää hyödyntää kaikki mahdollinen kokemus ja osaaminen Merenkurkun molemmin puolin.

SKAIK -hanke on aloitettu vuonna 2009 vuoden mittaisena innovaatioprojektina (**SKAIK1**). Pilottivuoden uutta luoneet tulokset ja laaja-alainen yhteistyö kannustivat hakemaan projektille jatkoa. Toteuttamishankkeessa 2011–2013 (**SKAIK2**) Suomen yhteistyökumppaneiden Museoviraston ja Metsäkeskus Etelä-Pohjanmaan lisäksi mukana ovat myös Metsänhoitoyhdistys Etelä-Pohjanmaa, UPM, Metsäliitto, Stora Enso, Metsähallitus, Pohjanmaan museo sekä alueen kunnat.

2. Hankkeen tavoitteet

Hankkeen Suomen kohdealueeksi on valittu Kyrönmaa, joka on Laihian, Isonkyrön ja Vähänkyrön kuntien muodostama seutukunta. Hankkeessa jatketaan metsien kulttuuriperinnöstä tiedottamista ja koulutusta tarjoamalla informaatiota metsäalan toimijoiden lisäksi erityisesti metsänomistajille ja metsäalan oppilaitoksille. Suuri osa Kyrönmaan muinaisjäänöksistä ja kulttuurikohteista sijaitsevat nykyisissä talousmetsissä. Projektissa luodaan yhteistyössä metsäalan ammattilaisten kanssa metsätalouden tarpeisiin soveltuvia menettelytapoja ja käytäntöjä, jotta kohteet voidaan ottaa mahdollisimman hyvin huomioon metsien käytössä ja hoidossa. Suomen osuudessa metsien arkeologista kulttuuriperintöä esitellään valikoituja muinaisjäänöksiä kunnostamalla, esittelemällä niitä opastein maastossa ja Internet-hakujen avulla. Käyntikohteiksi valitaan muinaisjäänöksiä, jotka sijoittuvat opastetun kulttuuri- ja luontoreitin varteen. Kohteiden saavutettavuuden ja hoidon jatkuvuuden kannalta on tärkeää, että ne voidaan linkittää seudulla jo entuudestaan toimivaan virkistys- ja matkailukäyttöön.

Hankkeen Suomen tavoitteet toteuttamisvaiheessa 2011–2013 ovat:

	2011	2012	2013
Metsäalan yhteistyö	Metsänomistajien informointi ja koulutus, muinaisjäännökset ja metsänkäsittely	Metsäalan oppilaitokset, neuvonta, tiedottaminen, luonto- ja kulttuurireitin suunnittelu, metsien arvokkaat elinympäristöt, ympäristötukineuvonta	Toimintaohje metsänkäsittelystä muinaisjäännösalueilla, luonto- ja kulttuurireitin toteutus
Inventointimenetelmien kehittäminen	Kehittäminen ja testaaminen	Menetelmän käyttöönotto	Käyttökokemukset, arviointi, kehittämistarpeet
Metsien kulttuuriperinnön inventointi	Kenttätyöjaksot Kyrönmaalla; Laihia, Isokyrö ja Vähäkyrö	Kenttätyöjaksot Kyrönmaalla; Laihia, Isokyrö ja Vähäkyrö	Yhteenveto kenttätyön tuloksista, maastotarkastuksia reiteillä ja hoitokohteilla
Tietojärjestelmien kehittäminen	Inventointitietokanta, kehittäminen, testaus ja toteuttaminen	Inventointitietokannan käyttöönotto	Käyttökokemukset, arviointi, kehittämistarpeet
Tiedotus	www-sivut, esitelmät ja tiedotteet, mm. EAA Oslo	Reittien ja esittelykohteiden opasteiden suunnittelu, esitelmät ja tiedotteet	Taskuopas metsänkäsittelystä muinaisjäännösalueilla, käyntikohteiden esittelyt www-sivuilla, esitelmät ja tiedotteet
Rajat ylittävä yhteistyö	Yhteiset ekskursionit, maastotyöt, kokoukset, seminaarit, yhteistyöverkoston luominen	Yhteiset ekskursionit, kokoukset, maastotyöt ja yhteistyöverkoston seminaari	Yhteiset kokoukset ja yleinen seminaari metsien kulttuuriperinnöstä - neuvottelupäivät

Toteuttamishankkeen Suomen kolmannen väliraportointikauden vuonna 2011 tuloksia on listattu raportin luvussa 4.

3. Hankeorganisaatio

Projektia johdetaan kahdella tasolla. Ylin johto koostuu ohjausryhmästä, jossa on edustaja jokaisesta hankeosuudesta sekä kolmesta yhteistyötahosta. Projektin johtajana on Jans Heinerud Västerbottenin museosta. Molempien maiden projektiryhmät ovat koonneet oman referenssiryhmän, jonka edustajisto koostuu tärkeimmistä yhteistyötahoista ja sidosryhmistä. Ryhmä toimii projektin tavoitteisiin liittyvänä informaation, keskustelun, kokemusten ja tiedon välitysohjelmina. Hankkeen Suomen osuudesta, projektin partnerin ominaisuudessa, vastaa Museovirasto. Kenttätyöryhmän muodostavat kaksi arkeologia, Vesa Laulumaa ja Satu Koivisto, jotka vastaavat pääosin myös projektihallinnasta. Museoviraston suojelusta ja hoidosta vastaavat arkeologit, Tanja Tenhunen ja Leena Koivisto, sekä Museoviraston Kulttuuriympäristön suojeluosaston Länsi-Suomen kulttuuriympäristöpalvelut -yksikön yli-intendentti Helena Taskinen, osallistuvat hankkeeseen virkatyönsä puitteissa. Yhteistyötahoina Ruotsissa ovat Västerbottenin museo, Lyckselen metsämuseo ja Västerbottenin läänin metsäkeskus sekä Skellefteån kunta, Västerbottenin lääninhallituksen kulttuuriympäristöosasto, metsätalous, kotiseutuliike ja yhdistykset. Suomen yhteistyökumppaneiden Museoviraston ja Metsäkeskus Etelä-Pohjanmaan lisäksi mukana ovat Metsänhoitoyhdistys Etelä-Pohjanmaa, UPM, Metsäliitto, Stora Enso, Metsähallitus, Pohjanmaan museo sekä alueen kunnat.

Suomen SKAIK -projektiryhmän kokoamassa referenssiryhmässä on edustajat seuraavilta tahoilta: Metsäkeskus Etelä-Pohjanmaa, Rannikon Metsäkeskus, Metsänhoitoyhdistys Etelä-Pohjanmaa, UPM:n, Metsäliiton ja Stora Enson paikallistoimistot, Metsähallitus, Metsäkeskus Tapio, Pohjanmaan museo, Laihian Kotiseutu- ja museoyhdistys sekä Kyrönmaan kunnat. Toteuttamisvaiheessa jatketaan metsien kulttuuriperinnöstä tiedottamista ja koulutusta tarjoamalla informaatiota metsäalan toimijoiden lisäksi erityisesti metsänomistajille ja metsäalan oppilaitoksille. Tiedotus- ja koulutustilaisuudet järjestetään yhteistyössä Metsäkeskus Etelä-Pohjanmaan kanssa. Toteuttamishankkeen referenssiryhmän ensimmäinen kokoontuminen järjestettiin Seinäjoella marraskuussa 2011.

Projektista tiedotetaan projektin yhteisillä www-sivuilla sekä Museoviraston ja Västerbottenin museon omilla Internet-sivuilla. Projektisivuilla kerrotaan inventointien tuloksista ja metsien kulttuuriperinnöstä myös kuvin ja kartoin. Sivuille on linkitetty suojelurekisterit, kulttuuriperintöä ja niiden virkistyskäyttöä esittelevät sivustot ja muut tietolähteet. Projektista lähetetään myös mediatiedotteet kaksi kertaa vuodessa. Projektin tulosten pohjalta laaditaan uudistettu toimintaohje muinaisjäännostien huomioon ottamisesta metsien käsittelyssä, metsäsuunnitelmaan liitettävä ohjeistus metsänomistajalle sekä taskuopas metsien muinaisjäännostista. Esitteet julkaistaan suomeksi ja ruotsiksi. Tekeillä on myös opetuslokuva metsänkäsittelystä muinaisjäännostalueilla. Inventoinneissa todetuista muinaisjäännostista lähetetään ilmoitus maanomistajalle. Projektin tulokset julkaistaan pääosin sähköisenä, mutta niitä voidaan hyödyntää myös muussa alueen kulttuuriperintöön liittyvässä julkaisu- tai näyttelytoiminnassa. Projektia esitellään myös alan kansallisissa ja kansainvälisissä seminaareissa ja konferensseissa.

4. Hankkeen toiminta pääpiirteittäin kaudella 1.9.–31.12.2011

Tämä väliraportti käsittelee projektin Suomen partnerin, Museoviraston, osuutta osana laajempaa kokonaisuutta SKAIK2 -toteuttamishankkeen **kolmannella** raportointikaudella 1.9.–31.12.2011. Projektitutkijoiden toimipaikkana on Helsinki, jossa heillä on työtilat. Kenttätöitä jatkettiin syys-marraskuussa Kyrönmaalla ja tällä hetkellä aineiston käsittelyä ja raportointia tehdään Helsingissä.

Projekti on jaettu kolmeen, osittain limittaiseen vaiheeseen:

1. 1.3.–30.4. suunnittelukausi
2. 1.5.–30.10. maastotyökausi
3. 1.11.–31.12. jälkityö- ja raportointikausi

Tämän raportointikauden, 1.9.–31.12.2011, aikana ovat toteutuneet seuraavat hankkeen maasto- sekä jälkityö- ja raportointikauden toimenpiteet:

Tiedottaminen

- pidettiin SKAIK-projektin esitelmä "Forestry as a crime" EAA:n (European Association of Archaeologists) 17th Annual Meeting -konferenssissa Oslossa 14.9.
- päivitettiin projektin www-sivuja <http://www.nba.fi/fi/skaik> syys- ja joulukuussa
- julkaistiin lehtijutut projektista: Ympäristö 6/2011, Pohjalainen 2.10. ja Ilkka 3.10.
- lähetettiin referenssiryhmälle SKAIK2-hankkeen syksyn 2011 tiedotekirje ja kutsu referenssiryhmän kokoukseen Seinäjoelle 10.10.
- pidettiin SKAIK-projektin esitelmä Maakuntamuseopäivillä Pohjanmaan museossa Vaasassa 19.10.

Viranomaisyhteistyö

- osallistuttiin yhteisinventointiviikkoon sekä hankkeen ohjaus- ja projektiryhmän kokoukseen Skellefteåssa ruotsalaisten hankekumppaneiden Västerbottenin museosta ja Skogstyrelsenistä kanssa 29.8.-2.9.
- järjestettiin muinaisjäännostokoulutusta Laihan metsänomistajille yhteistyössä Metsäkeskuksen kanssa 1.10.
- osallistuttiin Metsähallituksen "Pohjoisten metsien kulttuuriperintö" -seminaariin Rovaniemellä 6.-7.10.
- osallistuttiin Maakuntamuseopäiville Pohjanmaan museossa Vaasassa 19.-20.10.

- järjestettiin hankkeen referenssiryhmän kokous Seinäjoella 16.11.

Inventointi

- inventoitiin Laihialla yhteensä viisi viikkoa 26.9.-28.10.
- käytiin läpi Lidar-analyysin havaintoja maastossa Laihialla ja Isossakyrössä 7.-11.11.

Kehittäminen ja koulutus

- osallistuttiin Maanmittauslaitoksen järjestämään Laserkeilaus- ja korkeusmalli -seminaariin Helsingissä 7.10.
- osallistuttiin Metsätieteen päiville Helsingissä 26.10.
- analysoitiin LiDAR-ilmalaserkeilausaineistoista tehtyjä vinovalovarjostuksia Kyrönmaan alueelta loka-joulukuussa
- osallistuttiin Museoviraston Kenttäpalvelut -yksikön kehittämispäivään Suomenlinnassa 24.11.

Projektihallinta

- raportti toiselta väliraportointikaudelta 19.9.
- tilintarkastajan lausunto 30.9.
- SKAIK projektiryhmän kokoukset Helsingissä 23.9. ja 9.12.
- väliraportin 2 käänös Multidoc Oy:ltä 18.10.
- vastinrahoitussitoumukset Pohjanmaan museolta ja Etelä-Pohjanmaan metsäkeskukselta vuodeksi 2012 ja Museovirastolta vuosiksi 2012-2013 syys-lokakuussa
- päätettiin projektin sisäisestä siirrosta Museoviraston Kulttuuriympäristön suojeluosastolta Kulttuuriympäristön hoito-osaston Kenttäpalvelut -yksikköön projektityöntekijöiden (Laulumaa ja Koivisto) työsuhteiden vakinaistamisen johdosta marras-joulukuussa
- Jari Kuusisto Kontigo AB:sta haastatteli Satu Koivistoa Tillväxtverket:in toimeksiannosta Botnia-Atlantica -ohjelman vaikuttavuusarviointia varten 1.12.

Projektin toiminta raportointikaudella 1.9.-31.12.2011 painottui kenttätöiden jälkityö- ja raportointivaiheeseen. Koko vuoden inventointityön tuloksena 84 % Laihian 268 muinaisjäänneksestä on nyt tarkastettu. Tiedot kohteista tallennettiin siten, mitä inventointihetkellä paikalla oli enää havaittavissa. Kaikki aikaisemmat havainnot huomioitiin ja tarkastettiin. SKAIK-inventoinnin myötä Laihian muinaisjäännekohteiden, mm. laajempaan kokonaisuuteen liittyvien yksittäisten kivirakenteiden, määrä väheni selvästi. Syynä tähän ovat aikaisempien havaintojen tulkinnanvaraisuus, muuttuneet ympäristöolosuhteet, kohteiden tuhoutuminen metsänuudistamisessa ja joissain tapauksissa virheet paikkatiedoissa. Kohteiden tarkennetut paikkatiedot, kuvaukset ja aluerajaukset päivitetään muinaisjäännekohteisiin helmikuun loppuun mennessä 2012, josta ne ovat kaikkien saatavilla Museoviraston sähköisen kulttuuriympäristön rekisteriportaalin välityksellä.

Projektin ruotsalaisten hankekumppaneiden, Västerbottenin museon ja Skogstyrelsen, kanssa toteutettu yhteisinventointiviikko Ruotsin Skellefteåssa 29.8.-2.9. tiivisti suomalais-ruotsalaista ajatusten, menetelmien ja ammattitaidon vaihtoa konkreettisin keinoin. Alkuvuikon kenttätöosuudella Skellefteåssa mukana olivat Berit Anderson Västerbottenin museosta, AnnKristin Unander Skogstyrelsen Region Nordista sekä Vesa Laulumaa ja Satu Koivisto Museovirastosta. Mukana Ruotsissa Västerbottenin metsien kulttuuriperintöä inventoimassa olivat myös arkeologit Taisto Karjalainen ja Jouni Taivainen Metsähallituksesta Metsätalouden Länsi-Suomen ja Länsi-Lapin tulosalueilta. Metsähallitus toimii SKAIK2-projektin yhtenä kansallisista

vastinrahoittajista ja yhteistyötä metsien kulttuuriperinnön parissa tiivistettiin näin aivan käytännönkin tasolla. Inventoinnissa keskityttiin tarkastamaan Ruotsin laserkeilausaineiston analyysissa havaittuja kohteita Skellefteåjoen varressa. Viikon ohjelmaan kuului myös käynti Skellefteån museossa sekä ekskursion Fjällbodan autioituneeseen kylään, jota suunnitellaan käynti- ja opaskohteeksi. Saman viikon lopulla Medleforssissa järjestetyn projektin ohjausryhmän kokoukseen osallistuivat AnnKristin Unander, Helena Gustafsson, Göran Lindberg ja Toby Lindström Skogstyrelsen Region Nordista, Berit Andersson Västerbottenin museosta, Vesa Laulumaa, Satu Koivisto, Leena Koivisto ja Kaisa Lehtonen Museovirastosta sekä Katrin Nygren Västerbottenin lääninhallituksesta.

European Association of Archaeologists (EAA) järjesti vuosittaisen konferenssin Oslolla 14.-18.9. SKAIK-projektin tutkijat Vesa Laulumaa ja Satu Koivisto osallistuivat konferenssiin ja pitivät esitelmän otsikolla "Forestry as a crime". Esitelmä kuului "Archaeology and Law, Archaeology and Ethics" -sessioon. Suomalaisen esitelmä käsitteli metsissä tapahtuneita muinaisjäänösrikkomuksia, niihin liittyviä oikeusprosesseja ja yhteistyön tarpeellisuutta metsäalan kanssa. Esitys herätti kuulijoissa suurta mielenkiintoa ja SKAIK-projektilta pyydettiin tieteellistä artikkelia järjestön European Journal of Archaeology -sarjaan. Konferenssiin osallistui noin 850 eurooppalaista arkeologia.

SKAIK-projekti ja Etelä-Pohjanmaan metsäkeskus järjestivät Laihian metsänomistajille metsien kulttuuriperintökohteisiin sekä niiden huomioimiseen metsänkäsittelyssä liittyvän koulutusretken 1.10. Maastoretellä tutustuttiin muinaisjäänösten tunnistamiseen, metsänkäsittelyyn muinaisjäänösalueilla sekä vapaaehtoisien metsien suojelun mahdollisuuksiin. Maastokohteilla kouluttajina olivat Riitta Raatikainen ja Antti Pajula Metsäkeskuksesta sekä Vesa Laulumaa ja Satu Koivisto Museovirastosta. Päivän aikana oli mahdollisuus esittää kysymyksiä muinaisjäänösten huomioimisesta metsänkäsittelyssä sekä saada lisätietoa omasta muinaisjäänöskohteesta. Retkelle osallistui myös median edustajia ja koulutuspäivää uutisoitiin laajalti paikallislehdistössä. Erinomaista palautetta saaneen koulutuspäivän ohjelma ja tilaisuuden palautelomakkeet ovat väliraportin liitteenä.

Loka-joulukuussa jatkettiin LiDAR ilmalaserkeilausaineiston analysointia. Kyrönmaan alueen kattavasta pistepilviaineistosta muodostettuja vinovalovarjostuksia käytiin systemaattisesti läpi arkeologisesti potentiaalisten rakenteiden, kuten tervahautojen, erilaisten kuoppien ja asumuspainanteiden, paikallistamiseksi. Menetelmän testauksen tavoitteena on tehostaa inventoinnin maastotyötä määrittämällä jo esityövaiheessa potentiaalisia ilmiöitä ja alueita pistepilviaineistosta tuotetuista vinovalovarjostuksista ja korkeusmallista. Tämän lisäksi aineistoja käytetään myös jo ennalta tunnettujen kohteiden näkyvyysanalyysissä, jonka avulla saadaan dokumentoitua tietoa siitä, millaiset Laihian, Isonkyrön ja Vähänkyrön muinaisjäänöskohdeista erottuvat MML:n melko karkearesoluutioisessa (0,5 pistettä/m) pistepilviaineistossa. Ilmalaserkeilausanalyysin tuloksena havaittuja anomalioita käytiin tarkastamassa maastossa vielä loka-marraskuussa Kyrönmaalla ja useat ilmiöistä osoittautuivat maastotarkastuksessa arkeologisesti mielenkiintoisiksi. Analyysiä jatketaan alkuvuodesta 2012 ja havaintoja käydään tarkastamassa maastossa seuraavalla kenttäkautella.

Tällä raportointikaudella projektinhallintaan liittyvät toimet keskittyivät Pohjanmaan liittoon lokakuussa jätetyn vastinrahoitushakemuksen laadintaan yhteistyössä pääpartnerin kanssa, partnerisopimuksen luon-

nosteluun sekä hankkeen Museoviraston sisällä tapahtuneisiin muutoksiin. Vesa Laulumaa ja Satu Koivisto valittiin marraskuussa Kulttuuriympäristön hoito-osaston Arkeologiset kenttäpalvelut -yksikön vakituisiin tutkijan työsuhteisiin. Projektin toteuttamisen kannalta Museoviraston kenttätömenetelmien kehittämisestä vastaavan yksikön tuki on oleellista. Hankkeen sisäinen tilaus ja siirto astuvat voimaan vuoden alusta 2012. SKAIK-projektinhallinnasta partnerin ominaisuudessa vastaa edelleen KYS:n Länsi-Suomen yksikkö vastuuhenkilönään yli-intendentti Helena Taskinen, mutta projektin toteuttaminen siirtyy Kenttäpalvelut yksikölle.

4. Hankkeen talous

Toteuttamishankkeen kokonaisbudjetti on 937 457 euroa, josta Suomen osuus on 416 856 euroa. Hankkeen Suomen osuuden budjetti kustannuslajeittain ilmenee liitteestä. Koko hankkeen rahoituksesta 50 % on Botnia Atlantica -ohjelmasta ja 30 % kansallista rahoitusta, joka tulee Suomessa Pohjanmaan liitolta ja Ruotsissa Västerbottenin lääninhallitukselta. Hankkeen Suomen partnerin toteutuneet kustannukset kululajeittain ajalla 1.9.–31.12.2011 ilmenevät liitteestä.

5. Hankkeen tulosten hyödyntäminen

Suomen osuudessa metsien arkeologista kulttuuriperintöä esitellään valikoituja muinaisjäännöksiä kunnostamalla ja esittelemällä niitä opastein maastossa sekä Internet-hakujen avulla. Toteuttamisvaiheessa valitaan käyntikohteiksi viidestä kymmeneen muinaisjäännöstä, jotka sijoittuvat erikseen suunniteltavan ja toteutettavan reitin varteen. Kohteiden saavutettavuuden ja hoidon jatkuvuuden kannalta on tärkeää, että ne voidaan linkittää seudulla jo toimivaan virkistys- ja matkailukäyttöön. Kohteet valitaan, suunnitellaan ja toteutetaan yhteistyössä Museoviraston, Metsäkeskuksen sekä paikallisten toimijoiden kanssa. Hankkeesta tehdään vuosittain kolme väliraporttia ja yksi loppuraportti Botnia Atlanticalle ja muille rahoittajille. Projekti tuottaa myös erilliset inventointiraportit ja tarvittaessa osaraportteja eri osioista. Projektin tärkeitä tavoitteita on myös vahvistaa suomalaisten ja ruotsalaisten välistä yhteenkuuluvuutta ja edistää kulttuuriperintöä koskevaa tiedonvaihtoa. Sen varmistamiseksi projektin inventoijat osallistuvat toistensa maastotöihin. Lisäksi järjestetään vuosittain kaksi projektikokousta Suomessa ja Ruotsissa. Vuonna 2012 järjestetään alan työseminaari ajankohtaisista teemoista. Projektin päätteeksi vuonna 2013 järjestetään yleinen seminaari, jossa perustetaan yhteistyöverkosto ja keskustelufoorumi Merenkurkun metsien kulttuuriperinnöstä. Projektin tuloksista kerrotaan myös muissa alan seminaareissa ja julkaisuissa.